

Ганна ПІВОВАР

РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ:

Карпатская диаспора:

Евреи Подкарпатской Руси и Мукачева (1848/1948) /
Йешаягу А. Елинек. – Ужгород: В. Падяка, 2010. – 498.

«Карпатская диаспора.

Евреи Подкарпатской Руси и Мукачева (1848/1948)»

«Без історії немає майбутнього....»

«Тут, на варшавському бруку, у ці гамірні, полум'яні та приголомшливі дні, я переношуся гадкою до далекого міста моїх мрій, ширяю поглядом понад цим низьким, розлогим і хвилястим краєм, кинутим наче Божий плац кольоровою плахтою біля порогів неба. Бо увесь той край підпирає небо, він тримає його на собі, барвисто склепінчасте, багатократне, повне кружганків, трифоріїв, розет і вікон у вічність. [...] Там, де мапа краю стає вже дуже південною, вицвілою на сонці, потьмянілою та вигорілою, від погод літа, мов стигла грушка, - там лежить вона, як кіт на осонні, - та обрана країна, та особлива провінція, те місто, єдине на світі».

Бруно Шульц про Дрогобич, «Республіка мрій»

Хто ми є, звідки ми? На ці запитання ми здатні відповісти, коли знаємо свою історію, історію свого народу. Історія карпатської діаспори, перекроєна війнами і поділена кордонами, є невичерпним і водночас важким джерелом для досліджень. Саме тому викликають зацікавлення праці, що претендують на неупереджене висвітлення драматичних подій ХХ століття. Що може бути важливішим для народу за його ча-

сом трагічну історію, історію життя і виживання, боротьби, поразок та перемог.

Книга «Карпатская диаспора. Евреи Подкарпатской Руси и Мукачева (1848/1948)» ізраїльського професора історії Йешаягу А. Елінек претендує на винятковість, на те, щоб бути поза рядом численних історичних описів. Автор сам є уродженцем Чехословаччини, якому вдалося пережити Голокост. Свого часу він викладав в університетах Ізраїлю, Німеччини та США. У його книзі перед читачем оживає картина сотні років життя єврейської діаспори Закарпаття. Автор прагне показати багатомірність і багатогранність існування єврейської общини, намагається уникати суб'єктивних суджень і використовує документальні підтвердження – матеріали Архіву Центру вивчення Діаспори Тель-Авівського університету, Угорського державного історичного архіву, Закарпатського державного архіву, Центрального архіву сіонізму, Архіву Джойнту та ін. Ця книга вирізняється тим, що описує не окремий аспект життя, а подає багатопокілінневу панораму на загальному подієвому тлі. Автор колоритно описує будні єврейської общини Закарпаття, доповнюючи образи, що виникають в уяві, різноманітними фотографіями міст і синагог, дітей і звичайних перехожих.

Книга складається з чотирьох частин, присвячених опису історії єврейської діаспори в епоху Габсбурзької імперії, Чехословацької республіки, в період Голокосту та за доби радянської, а потім української влади. Такий поділ є дещо асиметричним, однак висвітлює повною мірою найважливіше в житті єврейської громади. Адже на той час міста і містечка були багатонаціональними, в них гармонійно поєднувались і співіснували різні культури, розвиваючись і збагачуючись. Своєрідним лейтмотивом праці є правдиве нагадування про те, що споконвіку різні народи, що населяли територію сучасної України, жили поруч і вміли поважати одне одного! Розмежовуючи історичними подіями життя єврейської громади, завдяки методу макроісторії автор досягає ще однієї мети – дозволяє читачеві побачити динаміку соціальних, релігійних, освітніх змін, яких зазнавала община.

У першій частині автор розповідає про міграцію євреїв до Закарпаття і про те, як сільське і міське єврейське населення пристосовувалося до місцевого життя. Велика частина розділу присвячена аналізу тих чинників, які визначали сферу зайнятості єврейського населення та вибір професії. Адже євреї займалися і ремісництвом, і сільським

господарством; існувала особлива ієрархія торговців; працювали євреї ще й у медицині та юриспруденції. Не оминає автор протистояння та конфліктів між хасидами і реформістським рухом, зокрема, в тих питаннях, що стосувалися побудови синагог. Важливою темою є також політика «мадьяризації» з боку влади та становище євреїв після початку Першої світової війни.

У частині, присвяченій життю єврейської діаспори Закарпаття за часів Чехословацької республіки, висвітлено пожвавлення політичного життя, створення та діяльність єврейських політичних партій. Згадано про сіоністський рух та спалахи антисемітизму.

Важливою та водночас болючою темою залишається Голокост... жахиття гетто, винищення єврейського населення, обшуки, розстріли, трудові табори, депортація, Аушвіц-Біркенау... і в той же час рух опору та повернення небагатьох врятованих до своїх міст та сіл. Все, що ніколи не буде викреслено з пам'яті.

В останньому розділі автор аналізує наслідки тих трагічних подій на життя єврейської громади та відродження єврейського життя на Закарпатті, яке за кілька років увійшло до складу Радянського Союзу.

Варто наголосити на тому, що для автора особливою є тема освіти, про яку йдеться у кожному розділі книги. Адже саме завдяки освіті вдавалося зберігати та вчити молоді покоління, шанувати власний дорогоцінний культурний спадок. І водночас саме довкола освіти виникали конфлікти та непорозуміння (труднощі на шляху організації та функціонування світських шкіл для єврейських дітей), над причинами та наслідками яких автор розмірковує на сторінках своєї праці. Ортодоксальне єврейство не припиняло боротьби проти створення секулярних івритомовних шкіл. Прикладом цьому може слугувати оголошення трауру мучаківським рабином у день закладення фундаменту Мукачівської івритської гімназії Хамом Кугелем.

Дані, зібрані автором праці, доповнюються також інформацією про Чехословацький період в історії Підкарпатської Русі на основі документів з архіву Інституту Т. Г. Масарика в Празі, який зберігається в Центральному сіоністському архіві в Єрусалимі.

Завдяки вправному стилю дослідника книга стане цікавою не лише для фахівців з юдаїки, а й для широкого кола читачів. Про майстерність автора свідчить легкість, з якою читаються сторінки, насичені історичним фактажем та географічними деталями. Все це є невід'ємною час-

тиною авторового задуму: передати не дрібні деталі побуту, а розписати особливості тогочасного життя на загальному історичному тлі. Тож навіть більш детальні описи не виглядають відірваними від загального контексту, але поглиблюють його і ніби переносять нас у ті часи, дають можливість відчувати себе не просто читачем, а спостерігачем, більше того – частиною цієї самобутньої культури.